

Psykologers tavshedspligt

Det er ikke jura det hele: Hvad er de psykologiske konsekvenser af tavshedspligten – og dens begrænsninger?

Folketinget vedtog i 2000 at ændre psykologlovens § 21 om titelbeskyttelse, således at der blev tilføjet et stk. 2: "Reglerne om tavshedspligt, iflg. straffelovens § 152 og § 152 c-f, finder tilsvarende anvendelse på psykologer".

Med disse ord er psykologens tavshedspligt lovfæstet – uanset om han er autoriseret eller ej.

Juridisk set er vores tavshedspligt imidlertid begrænset af anden lovgivning. Således viger reglen om tavshedspligt for reglen om vidnepligt i retsplejelov-

ens kap. 8, ifølge hvilken alle bortset fra nært beslægtede samt præster og forsvarsadvokater har pligt til at afgive vidneforklaring. Tavshedspligten reguleres endvidere af de love, arbejdsstederne er underlagt, såsom forvaltningslov og offentlighedslov.

I Dansk Psykolog Forenings publikationer "Psykologen og loven" og "Regelsæt – love, etiske principper, normalvedtægter" kan man læse nærmere herom." [1]

Selv om psykologer i lighed med alle andre sam-

fundsborgere er underlagt den juridiske lovgivning, er det ikke ensbetydende med, at denne nødvendigvis er den mest hensigtsmæssige regulator for de personlige og faglige relationer mellem psykolog og klient. Vi savner at få gjort klart, hvad konsekvenserne er af vor nyerhvervede lovfæstelse af tavshedspligten.

Dansk Psykolog Foreningen har taget hul på spørgs-

[1] Dansk Psykolog Forening: "Psykologen og loven". (1997, ny udgave under udarbejdelse) "Regelsæt. Love, Etiske principper, Normalvedtægter". (2000)

▶ ▶ ▶ målet om den juridiske fortolkning af disse spørgsmål [2]. Jeg ønsker med denne artikel at se nærmere på tavshedspligtens psykologiske konsekvenser.

For at hjælpe dig ...

Et af de væsentligste etiske principper er respekten for det enkelte menneskes rettigheder, værdighed og integritet. Og set i lyset af dette, hvad er det så egentlig for en slags beskyttelse, tavshedspligten skal formidle?

Spørger vi lovgivningen, omtaler straffeloven i § 152 det strafbare i at videregive fortrolige oplysninger. De moralske aspekter af et lovbrud handler om "fortsæt til at skaffe sig eller andre uberettiget vinding".

Psykologisk set er det væsentligste moralske aspekt i et brud på tavshedspligten vel tabet af fortrolighed og tillid. Hvis den aftalte eller underforståede forventning om fortrolighed brydes i psykologens personlige kontakt med klienten, nedbrydes den grundlæggende tillid, som er en forudsætning for klientens nødvendige åbenhed og ærlighed.

I retssalen ved vi alle, at reglen for den anklagede er den, at "alt, hvad du siger, vil blive brugt imod dig". I relationen mellem psykolog og klient er forventningen snarere den, at "alt, hvad du siger, vil blive brugt for at hjælpe dig".

Det er imidlertid ikke nødvendigvis altid sandt! I hvert fald ikke for enhver – til hver en tid!

[2] Se referatet af Dansk Psykolog Forenings forretningsudvalgsmøde 27. november 2001, Psykolog Nyt 1/2002.

Etiske principper

Undertiden må og skal vi tilsidesætte vor tavshedspligt. Det gælder fx, når forældres beskrivelser af deres omsorgs- og opdragelsesproblemer giver anledning til begrundet mistanke om mishandling eller alvorlig omsorgssvigt i forhold til børnene.

Her er det i henhold til den såkaldte *værdispringsregel* sådan, at hensynet til barnet kommer først. Man kan sige, at vi i disse situationer har et flydende klientbegreb, idet tavshedspligten i den fortrolige relation til forældrene overtrumfes af vor underretningspligt i forhold til det nødlidende barn.

Der er således grader af tavshedspligt – såvel juridisk som i den personlige relation, der eksisterer mellem psykolog og klient. Fortrolighed og tillid kan brydes, hvis der foreligger åbenbare farer for klienten eller andre, eller hvis psykologen herigennem risikere at skade klienten. Psykologen står således over for et etisk dilemma med såvel psykologiske som juridiske aspekter.

Opgaver og roller

Den offentlige myndighedsudøvelse på det sociale område er tiltaget stærkt i de senere år. Lovgivningen er styrket og præciseret. Opmærksomheden på overgreb, som tidligere var så tabubelagte, at de nærmest var usynlige, er øget. I takt med at den offentlige omsorg og bistand er blevet mere omfattende, er også de undersøgelses- og kontrolforanstaltninger, som

følger den, blevet øget. De offentlige institutioner har fået tilført nyt personale til at varetage opgaverne. Og gud ske lov for det!

Men det har ikke gjort balancegangen nemmere i vore fortrolighedsforhold – og i udøvelsen af vor tavshedspligt over for vore brugere. Vi er på godt og ondt blevet en del af den offentlige

myndighed, som forvalter vor lovgivning. Vi er blevet en autoriseret del af den sociale forsyning, men også af den justits og magt, den udøver.

Det lovkompleks, som beskriver området, har fået navneforandring fra "Bistandslov" til "Servicelov". Opgaven er ikke længere blot at bistå klienterne. Vi skal servicere dem. Og som mekanikeren, der har et ansvar for driften af den bil, han har haft til service, har de sociale medarbejdere (herunder psykologerne) et ansvar for vore klienters drift. Nok er vi servicemedarbejdere, der betjener vore brugere, men vi er ikke blot vore brugeres ydmyge tjenere, vi er også magtfulde myndighedsudøvere med et politisk og administrativt apparat i ryggen. Det er bl.a. det, vi er blevet autoriserede til.

I dette arbejde er vi underlagt en politisk og administrativ styring i et samarbejde med andre faggrupper. Vore opgaver er ikke blot rettet mod klienterne som vore brugere. Vore partnere i det tværfaglige samarbejde oplever undertiden vor henvisning til tavshedspligten som en miskreditering af deres ansvar og kompetence i forhold til klienten. Vore politiske og administrative foresatte kan undertiden udfordre vor loyalitet i feltet mellem klientens behov og forvaltningens formåen og fordringer.

Som følge af denne udvikling har vi også en skærpet forpligtelse til at tydeliggøre den relation, vi indgår i, i forhold til vore klien-

ter. Og vi må klargøre den kontekst, hvori vi befinder os – også selv om en sådan afklaring undertiden kan blive en kompliceret og forvirrende affære. Det kan den især, hvis vi med nidkærhed ønsker at redegøre for alle de forbehold, vi må indtage over for vor tavshedspligt:

Hvordan indgår vi som part i sagen? Hvem har ansat os? Hvem har myndighed over vor virksomhed og de ydelser vi formidler? Hvilket formål har vor opgave og hvordan er den afgrænset? Hvad er reglerne for journalføring? Hvem har adgang til de informationer vi får kendskab til? Hvor går grænsen mellem tavshedspligt og underretningspligt?

Selve det scenarium kunne være ødelæggende for det fortrolige rum, vi måtte ønske at skabe.

Et primitivt begreb

Som offentligt ansat psykolog har jeg en tavshedspligt med modifikationer. Tavshedspligten kan i sig selv være vanskelig nok at forvalte. Men tavshed er dog et fænomen, som er til at overskue – noget, vi objektivt kan beskrive og afgrænse, noget, som i vid udstrækning kan fremtvinges og reguleres.

Psykologisk set er tavshedspligten et for primitivt begreb, som burde erstattes med noget mere nuanceret og rummeligt – såsom en tillidspligt, oprigtighedspligt eller barmhjertighedspligt. Pligten ville i så fald ikke blot være en operationel forpligtelse, men et gen-

sidigt moralsk mellemværende i den professionelle relation.

Et sådant forsøg på at rafinere principperne vil imidlertid blot understrege det fundamentalt modsigelsesfyldte i forsøget på at regulere et område, som hviler på relationer, der ikke kan kontrolleres. Relationer, der i deres natur er spontane, eller som Løgstrup benævner det, er "suveræne livsytringer". [3]

Klientforholdet

Med vor tavshed udøver vi en beskyttelse af vor klient. Klienten, der fortæller om sig selv, afgiver magten over sit eget liv. Han lægger så at sige sit liv i hænderne på den person, han afgiver sine oplysninger til.

Den magt, vi modtager, er vi forpligtede til at behandle med varsomhed og omtanke. Derfor bør vi over for vore klienter være klare i vor beskrivelse af tavshedspligten. Psykologens tavshed bør kun i ekstreme tilfælde være underlagt administrative eller politiske myndigheders kontrol. Fortroligheden er og bør klart være en del af det helbredende mellemværende mellem terapeut og klient.

Således bør vi ikke acceptere, at den terapeutiske samtale misbruges som "forhørs metode" i en forvaltnings undersøgelse eller efterforskning af en klients private forhold. Særligt skadeligt vil et sådant misbrug være, hvis de opnåede informationer anvendes i en myndighedsudøvelse, som tilsidesætter klientens selvbestemmelse (foranstaltninger uden samtykke). Dette

[3] Løgstrup, K.E.: "Etiske begreber og problemer". Gyldendal, 1996.

ville være ødelæggende for klientens muligheder for senere at kunne indtræde i den psykologiske behandlingsrelation, hvis formål er klientens personlige ansvarliggørelse i forhold til kriser og problemstillinger.

Psykologens opgave kan være at formidle det rum af tillid, som er en forudsætning for klientens vækst. Der er tale om et rum, hvor myndighedsudøvelse uden for klientens kontrol kan være skadelig for den ønskede udvikling såvel på det personlige område som i klientens relationer til andre. I sådanne opgaver kan beskyttelsen af en altomfattende tavshedspligt være en forudsætning.

Det kan også være psykologens opgave at undersøge relationer og udviklingspotentialer i en familie for at vurdere, om forældrene har forudsætninger for at varetage de nødvendige omsorgsopgaver og udviklingsmål i forhold til deres børn. Her vil tavshed være en u hensigtsmæssig begrænsning af mulighederne for at tilføre det nødvendige forandringspotentiale. Tavshedspligten skal i stedet afløses af en kontrakt, hvor psykologen *oprigtigt* må udtrykke sig om de vurderinger, han måtte nå frem til, i *tillid* til at den myndighed, som har iværksat undersøgelsen, *barnhjertigt* vil varetage de nødvendige omsorgs- og udviklingsforanstaltninger i forhold til hele familien. I et sådant tilfælde er informationen til klienten om rammebetingelserne for den forestående undersøgelse og behandling afgørende for, at denne reelt kan

indgå med "informeret samtykke".

Håndtering af uenighed

Der findes ingen nemme veje, når dilemmaet opstår. Der kan være tale om, at psykologens vurdering af problemet og forudsætningerne for dets løsning afviger fra klientens. Her giver henvisning til lovgivningen eller bureaukratiske regler ingen henstand. Skal tilliden og respekten bevares, må oprigtigheden fastholdes.

Uenigheden bør tydeliggøres, så det bliver klart, hvori forskellighederne består:

Hvad er forskellene i psykologens og klientens vurdering af forudsætningerne? Psykologen tolker måske barnets tilstand som udtryk for noget generelt udviklingstruende, medens forældrene oplever den som en acceptabel og normal reaktion på forbigående vanskeligheder. Det kan også være alkoholiserede eller voldelige forældre, hvis selverkendelse er forvrænget af private og ubearbejdede baggrundsforhold. Her må hensynet til barnet retfærdiggøre, at forældrenes vurdering tilsidesættes til fordel for andres iagttagelser og vurderinger.

Hvilke (forskellige) værdier lægges til grund for vurderinger og beslutninger? Klienten fastholder måske sit ønske om autonomi og selvbestemmelse som en nødvendig forudsætning for, at hun kan indfri sine forældreforpligtelser, medens psykologen påpeger, at barnets behov kræver en

specialindsats, som forældrene aktuelt ikke er i stand til at tilgodese.

Uenigheden kan i sig selv være vanskelig at håndtere. Afvisning af samarbejde eller forsvars-aggressiv adfærd (på begge sider) kan være en følge af oplevede tillidsbrud. Hvornår har psykologen gjort nok for at undersøge og forstå baggrunden for uenigheden? Hvornår har han med tilstrækkelig omhu søgt at formidle sin forståelse til forældrene? Hvornår længe skal mistilliden til psykologens indsats tilsidesætte behovet for nødvendige indgreb?

Respekten for klienten og for egen faglighed kan kun tilgodeses, hvis begge synliggøres i de indstillinger, som lægges til grund for indgreb. Med tydeliggørelsen af forskelligheden/ uenigheden vises fortsat respekt for klientens selvoplevelse, samtidig med at denne sættes i perspektiv af psykologens respekt for egne refleksioner. Enighed er ikke forudsætningen for respekt og tillid. Respekt og tillid er en forudsætning for erkendelse af forskelligheder. I erkendelse af forskellighederne skabes grundlag for realistiske handlinger/indgreb.

Grænser for tavshedspligt?

Med den nyerhvervede lovfæstede tavshedspligt kan vi sammenligne os med andre faggrupper som læger, jurister og præster, der hver for sig har regler om tavshed i forhold til den viden, deres brugere deler med dem. Som psy-

kologer adskiller vi os imidlertid på væsentlige områder fra de nævnte faggrupper. Vi kan derfor ikke umiddelbart overføre deres erfaringer til vort område.

Psykologens ansvarsområde er ikke blot det enkelte menneske, som han i en konkret situation sidder over for, men også indirekte de mennesker, som klienten udøver indflydelse på eller magt over for. Psykologen kan således møde et dilemma der, hvor klientens be-

troelser omfatter forhold, der truer andres velfærd. Psykologen må primært søge at udvide klientens ansvarsfølelse til også at omfatte de mennesker, han rammer med sine handlinger, og sekundært inddrage sociale myndigheder og ordensmagt i reguleringen af de relationer, klienten ikke selv formår at regulere på en socialt ansvarlig måde.

Men hvor går grænsen for psykologens underrettings- og vidnepligt? Hvor-

dan finder vi bagatelgrænsen for klientens forsyndelser, som psykologen i en kommunal forvaltning gennem sin klientkontakt får kendskab til? Hvordan sikrer vi en tilfredsstillende journalisering af informationer fra terapiens fortrolige rum? Kan tavshedspligten tolkes forskelligt i forskellige psykologrelationer – fx en udvidet tavshedspligt for terapeuter?

Det kunne være ønskeligt med en diskussion af rele-

vante spørgsmål på området – og meget gerne med deltagelse af foreningens etiknævn, fagnævn og selskaber. Nu har vi loven. Men dens forvaltning er endnu uklar. Det er vor opgave som faggruppe at pege på, hvordan den mest hensigtsmæssigt skal administreres. Lad os afprøve vore holdninger gennem en konstruktiv dialog ud fra vore konkrete erfaringer – og ikke vente på at juridiske og administrative afgørelser alene skal afstikke vore handlemuligheder.

*Svend Hjerrild er
cand.psych.,*

Hashøj Kommunes PPR